

MEDŽIAGA ŽEMAIČIŲ LIAUDIES MEDICINAI

GYDYTOJAI ŽEMAIČIUOSE

JUOZAS MICKEVIČIUS

Lietuvoje ir Žemaičiuose seniau gydytojų nei kaime, nei miestelyje, nei mieste nebuvo. Žmonės susirgę patys kaip kas išmanė gydydavosi vaistingaisiais augalais ir dažnai naudodavo dar iš pagonybės laikų juos pasiekusius burtus, užkalbėjimus, prietarus. Vėliau atsirado savamoksliai gydytojai, ligonių gydymu užsiimdavo kunigai, miestiečiai, kaimo gydytojai, o XIX amžiuje – vengrai.

Pirmieji mokyti gydytojai būdavo kunigai. Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras Jogailaitis, Lietuvą valdęs 1492–1506 m., buvo iš popiežiaus sau ir dvariškiams išprašęs 4 gydytojus.

1777 m. Antanas Tyzenhauzas Gardine įsteigė gydytojų mokyklą (*Utrique medicinae*), kurios vedėju dirbo prancūzas Gilbertas.

1779 m. išėjo pirmoji medikų laida. XVIII a. pab. Vilniuje buvo 4 gydytojai (vokietis, italas ir 2 žydai). XVIII a. Žemaičiuose jau būdavo akušerių (1744 m. Žemaičių vyskupų Synodas draudė kviesti prie moterų žydes akušeres).

1790 m. Žemaičiuose nebuvo jokio mokyto gydytojo. Pašilėje (Raseinių apskr., 11 km nuo Kražių) buvo žydas felčeris, kuris mažai ką pagydydavo.

1803 m. Vilniaus universitete įsteigtas Medicinos fakultetas per trumpą laiką išleido nemažai gerų gydytojų.

1831 m. Alsėdžiuose (Telšių apskr.) Žemaičių vyskupo kuni-

gaikščio Juozapo Giedraičio gydytojas buvo Paulius Janoveckis. Jis gimė 1795 m. sausio 27 d., mirė 1867 m. gruodžio 30 d., palaidotas Telšių parapijos kapinėse, greta koplyčios. Ant jo kapo paminklinės lentos yra užrašas, kuris primena, kad P. Janoveckis kovojo prieš rytų chizmą, pasižymėjo mene ir nepaprastais gabumais medicinoje, rūpestingai atliko gydytojo praktiką, pasižymėjo kilniu gyvenimu, pasitikėjo Visagaliu.

Žemaičių vyskupu išrinkus M. Valančių, 1850 m. P. Janoveckis apsigyveno Telšiuose ir Alsėdžiuose gydytojo nebeliko.

1858 m. Telšiuose gydytoju dirbo rusas Solovjovas. Kas vasarą jo žmona su vaikais po kelias savaites viešėdavo Šėmos dvare pas Beniuševičienę. 1892 m. kovo 18 d. gydytojas Z. Bilevičius dirbo Telšiuose (įrašas recepte). 1893–1940 m. Telšiuose gyveno gydytojas Šimkevičius Franciškus Stanislovas, sūnus Ignaco. Jis mirė 1941 m. kovo 25 d. Palaidotas Telšių kapinėse. 1944 m. lapkričio 5 d. – 1970 m. sausio 1 d. gyveno žydų daktaras Dovydas Kaplanas.

XIX a. viduryje prie kiekvieno dvaro miestelyje ar bažnytkaimyje būdavo felčeris. Jie dvaro ir jo apylinkės žmonės gydydavo vienur geriau, kitur blogiau.

1855 m. Šateikiuose buvo felčeris Bartkevičius, kuris gyveno prie pat bažnyčios stovėjusiame name. Jį globojo Šateikių dvaro grafas Pliateris.

1887–1900 m. Platelių miestelyje gyveno iš čia kilęs, kariuomenėje tarnavęs felčeris Bruževičius. Plateliuose jis turėjo savo namą, žemės sklypą, sėkmingai gydė žmones ir gyvulius, net padėdavo ir gimdančioms moterims. Už ligonio apžiūrėjimą imdavo po 1 rublį. Jei kas dar pridėdavo puslitrį degtinės, būdavo labai patenkintas. Bruževičius mirė Plateliuose.

XIX a. vid. Platelių dvaro gydytoju dirbo K. Prielgauskis.

1901 m. po Bruževičiaus mirties į Platelius dirbti atvyko kariuomenėje atitarnavęs felčeris Miniotas. Jis žmones neblogai gydė. Vazinėdamas pas ligonius kartu su Telšių apskrities gydytoju, jis daug ko išmoko, todėl, kai jau buvo vyresnio amžiaus, garsėjo kaip itin geras ir teisingas felčeris. Jei jis negalėdavo nustatyti ligos, neapsiimdavo gydyti, patardavo žmonėms kreiptis į Plungėje, Salantuose, Telšiuose dirbančius gydytojus. Jis apie 1911 m. staiga susirgo ir nors dar pagal savo amžių galėjo gyventi mirė. Palaidotas Beržoro kapinėse. Miniotui mirus, jo žmona ir vaikai išvažiavo

Plateliai. Jono Strazdausko nuotrauka

gyventi pas savo gimines. Felčerį Mionotą Plateliuose pakeitė rusų tautybės felčeris. Jis Plateliuose ilgai negyveno.

GYDYTOJAS PLATELIUOSE

1912 m. gegužės 10 d. Platelių dvairo grafienė Šuazel iš Petrapilio į Platelius pasikvietė gydytoją moterį, baigusių moterų medicinos institutą Petrapilyje. Ji, prieš atvykdamą į Platelius, praktikavosi Petrapilio ligoninėse ir klinikose – gydė moteris ir vyrus. Ji gydydavo visas ligas, ypač reumatą, akių, vidaus, taip pat įvairius moterų ir vaikų susirgimus. Ne tik Platelių miestelio, bet ir jo apylinkių gyventojai apsidžiaugė tokia garsia gydytoja. Vienus metus pagyvenusi Plateliuose, ji išvažiavo į didesnį miestą. Tada į Platelius atvažiavo dirbti vėl felčeris. Jis Plateliuose gyveno iki pat Pirmojo pasaulinio karo. 1914 m. prasidėjus karui, jį mobilizavo į frontą. Plateliuose tada liko tik šiek tiek apie mediciną nusimanęs savamokslis, felčerio cenzo neturintis Jonauskas, vietinių Varninių vadintas (Platelių miestelyje mėgdavo šaudyti varnas).

Prasidėjus karui, plateliškiai parašė prašymą Sveikatos ministerijai, kad ši leistų Jonauskui Plateliuose žmones gydyti, nes jis esą gerai gydo. Sveikatos ministerija patenkino plateliškių prašymą. Jonauskui sekdavosi. Jis pats ir vaistus gamindavo, važiuodavo pas ligonius į namus, savo namuose juos priimdavo ir, išklauses pasakojimą apie ligos simptomus, įduodavo vaistų ligoniui parnešti. Pasibaigus karui, gydytojai jam drausdavo žmones gydyti, bet jis slapta vis tiek gydydavo. Policija kratas darydavo, Sveikatos ministerija už žmonių gydymą baudavo, o jis vis tiek iki pat savo mirties slapta žmones gydė. Mirė 1933 metais. Palaidotas Beržoro kapinėse. Jam mirus, Plateliuose liko jo namas ir žemės sklypas.

1937 m. į Platelius atvažiavo ir čia įsikūrė Kaune Medicinos fakultetą baigęs jaunas gydytojas Petrikas. Jam valdžia kas mėnesį už darbą mokėdavo po 200 litų. Tuo metu už gydytojo

Plungė XX a. pradžioje. Nuotrauka iš Lino Balčiūno archyvo

Skuodas XX a. pradžioje. Nuotrauka iš Lino Balčiūno archyvo

vizitą į namus pas sergantį ligonį Platelių valsčiuje buvo nustatytas 10 litų atlyginimas. Plateliuose įsteigtoje ambulatorijoje už kiekvieno ligonio priėmimą (apžiūrą) reikėdavo mokėti po 2 litus.

Petrikas Plateliuose gyveno iki 1947 metų. Jam dirbant Plateliuose, gyventojai čia džiaugdavosi geru gydytoju ir ambulatorijos veikla. Žmonių mirtingumas tuo metu Plateliuose buvo sumažėjęs.

1854 m. Šilalėje gyveno gydytojas Lixtenšteinas Povilas, sūnus Karolio. Jis buvo baigęs Charkovo universitetą.

1854 m. Šilalėje, Viduklėje, Jurbarke (Raseinių apskr.) dirbo po vieną akušerę, 1937 m. – 1941 m. rugpjūčio mėnesiais – gydytojas Žaksas (1941 m. rugpjūčio mėn. jį kartu su kitais žydais vyrais vokiečiai sušaudė Šilalės žydų kapinėse.

Šilalės vaistinės provizorius S. Gaudėsius vaistininku dirbo visą savo amžių. 1941 m. birželio 14 d. seną, ligotą S. Gaudėšių sovietų valdžia išvežė į Sibirą. Ten jis ir mirė.

1854 m. Naujųjų Varnių parapijoje mirė 160 žmonių, iš jų dėl senatvės – 26, dėl nusilpimo – 24, susirgę kokliušu – 8, kirmėlėmis – 6, šiltine – 21, viduriavimu – 22, skarlatina – 3, plaučių džiova – 12, vandens liga – 2, karbunkulu – 1, cholera – 12, nenurodyta liga – 22, gimdydami – 2.

(Nukelta į 20 p.)

Žemaitija. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 19 p.)

Vieną žmogų arklys užmušė. Iš 160 mirusiųjų tais metais vaikų iki trijų metų buvo 52.

1855 m. Telšių mieste apsigyveno pirmasis valdžios išlaikomas apskrities gydytojas. Tada Telšių apskrčiai priklausė trys apskritys – Telšių, Kretingos ir Mažeikių. Telšių apskrities valdžios išlaikomo gydytojo tais laikais sulaukdavo tik tie toli nuo Telšių gyvenantys ligoniai, kurie būdavo turtingi ar sunkiai sirgdavo. Prie ligonio važiuodavo arkliais. Kartu su apskrities gydytoju važiuodavo ir felčeris. Gydytojui už kelionę ir ligonio pažūrėjimą mokėdavo po 10 rublių (už 14 km kelio nuotolį). Jei toliau važiuodavo, gydytojui daugiau mokėdavo. Felčeriu už vaistus mokėdavo atskirai. Todėl toli nuo apskrities centro gyvenę žmonės dažniausiai gydydavosi savarankiškai įvairiomis vaistažolėmis, vaistinėse iš anksto nusipirktais vaistais ar net naudodavo burtus.

Telšių apskirties valdžios išlaikomas gydytojas buvo nurodęs, kad valsčių viršaičiai pasirūpintų, jog jų valsčių miestuose būtų apgyvendinta po felčerį. Dauguma tuo metu Žemaitijoje dirbusių felčerių buvo rusų tautybės. Jie, dirbdami kariuomenės ligoninėse, buvo gavę (užsitarnavę) felčerio cenzą. Rusų tautybės felčeriai dažniausiai lietuvių kalbos nemokėdavo, todėl negalėdavo gerai susikalbėti

su ligoniais. Tai būdavo viena iš svarbiausių priežasčių, kodėl jie mažai ką iš sergančiųjų pagydydavo. Mažai kas susirgę į juos ir kreipdavosi.

1855 m. Telšių apskrities valdžios išlaikomas gydytojas uždraudė krauleidžiams nuleisti „sugedusį ligonių kraują“. Jis felčeriams įsakė, reikalui esant, siurbėles arba bankas (taures) statyti. Tačiau susirgę kaimiečiai ir toliau eidavo pas krauleidį ir prašydavo „sugedusį kraują“ nuleisti, nes „sugedęs kraujas“ būdavo laikomas ligos priežastimi. Vėliau ir krauleidžiai siurbėlių įsigijo, jas pradėjo naudoti gydydami ligonius.

1826 m. Varnių miestelyje buvo vienas gydytojas. Čia tuo metu veikė kunigų seminarija, Žemaičių vyskupijos kurija, tad gydytojas būdavo labai reikalingas. Jis gydydavo ir Varnių apylinkės gyventojus.

Apie 1850 m. Varniuose dirbo gydytojas Ignacas Šimkevičius.

Jis buvo gimęs apie 1831 m. Vaitkaičių dvarelyje (Pievėnų apyl.).

1909 m. sausio 25 d. – 1911 m. gruodžio 21 d. gydytoju dirbo Dambrauskas (įrašas recepte).

1816 m. Žemaičių Kalvarijoje nebuvo nei gydytojo, nei felčerio, nei pirties (žem. – *perenės*).

1916 m. rugpjūčio 18 d. – 1917 m. vasario 20 d. – 1917 m. balandžio 3 d. gydytojas Busse gyveno Kretingoje. Čia 1917 m. balandžio 17 d. dirbo gydytojas Garmus, 1918 m. birželio 19 d., 1919 m. gegužės 14 d., 1932 m. rugpjūčio 8 d., 1939 m. rugsėjo 2 d. – žydų tautybės gydytojas Karlinskis, 1918 m. gruodžio 12 d. – gydytojas Janušis, 1933 m. liepos 25 d. – gydytojas Nainys, 1941 m. gegužės 6 d. – gydytojas Šapyra (D. Grudzinsko vaistinės įrašai receptuose), 1938 m. gegužės 16 d. – gydytojas Stropus (įrašas recepte), 1926 m. birželio 10 d. – 1932 m. kovo 19 d. – gydytojas S. Buršteinas (gydydavo ir Bajoruose). S. Buršteinas plačiai garsėdavo kaip geras gydytojas. Pas jį ligoniai atvykdavo iš visos Platelių ir Kretingos apskrities, daug tokių, kuriems kiti gydytojai nesugebėdavo padėti.

GYDYTOJAS KAUNECKIS ŽEMAIČIŲ KALVARIJOJE

Kauneckis gimė, augo Kivylių kaime (Ylakių vlsč.), vidutinio ūkininko šeimoje. Kauneckis, baigęs medicinos mokslus, gydytojo praktiką pradėjo Žemaičių Kalvarijoje apie 1880-uosius metus. Gydė visus ligonius. Iš pradžių jam sekdavosi vidutiniškai. Buvo pripažintas kaip geras vaikų ligų specialistas. Vaistus ligoniams duodavo pats, nes Žemaičių Kalvarijoje tuo metu vaistinės nebuvo.

Žemaičių Kalvarija. Jono Strazdausko nuotrauka

Pirmojo pasaulinio karo pradžioje gydytoją mobilizavo į karo ligoninę. 1918 m. jis grįžo į Lietuvą. Tuo metu jau turėjo sukaukęs didžiulę gydytojo darbo praktiką. Apsigyveno Platelių miestelyje. Sėkmingai gydė įvairias ligas. 1919 m. pabaigoje nuo ligonio užsikrėtė vidurių šiltine ir mirė. Palaidotas Beržoro kapinėse.

Po Pirmojo pasaulinio karo į Žemaičių Kalvariją atvyko felčeris Staškauskas. Jis buvo laisvamanis, geros širdies. Gydydavo gerai. Mirė 1944 metais. Palaidotas nepašventintuose kapuose. Paliko žmoną, 2 dukras, namus.

XX a. pr. į Sedą atvyko gyventi gydytojas Perlius. Jis buvo žydų tautybės. Sėkmingai gydė sunkias ligas, silpnus ligonis. 1914 m. jį mobilizavo dirbti į fronto ligoninę. 1918 m. grįžo į Salantus. Mirė prieš pat Antrąjį pasaulinį karą.

Pirmojo pasaulinio karo metais Plungėje nebuvo jokio gydytojo. 1917 m. pradžioje du kartus per savaitę iš Telšių atvažiuodavo vokiečių siunčiamas rusų kariuomenės belaisvis gydytojas. Jis mokėdavo kalbėti lietuviškai.

XX a. II p. Plungėje gyveno gydytojas Rubaževičius. Jis sėkmingai gydė ligonius. Vėliau jam pakriko nervai. Nusišovė. Palaidotas Plungės kapinėse. Ant jo kapo yra pastatytas kuklus akmeninis paminklas.

1907 m. gruodžio 10 d. – 1910 m. liepos 16 d. Salantuose dirbo gydytojas Lickis (užrašas ant recepto), 1925–1941 m. liepos mėnesį – žydų tautybės gydytojas Perulis, 1940 m. lapkričio 22 d. – jo tautietis gydytojas Cukermanas, garsėjęs kaip geras gydytojas. Jį 1941 m. liepos mėnesį sušaudė vokiečiai. Salantuose dirbę žydų tautybės gydytojas Leibė gerai gydė plaučių uždegimus. 1945 m. Salantuose dirbo taip pat žydas gydytojas Jeibelis. Vėliau jį perkėlė į Darbėnus. Buvo geras gydytojas.

XIX a. pab. Šatėse pradėjo dirbti felčeris Jurevičius (tikėtina, kad jis buvo ir kilęs buvo iš tų aplinkinių). Šatėse turėjo savo namus ir žemės. Sėkmingai gydė žmones ir gyvulius. Jis buvo ir medžiotojas. Šatėse mirė prieš pat Antrąjį pasaulinį karą. Palaidotas Šačių parapijos kapinėse.

1935 m. birželio 28 d. – 1935 m. rugsėdavo 11 d. Salantuose gyveno ir dirbo gydytojas Janchatas (įrašas recepte), 1945 m. kovo 5 d. Darbėnuose – gydytojas Klemensas Drozda.

Kivylių kaime (Ylakių vlsč.) savo tėviškėje buvo apsigyvenęs ir gydytojo praktika užsiėmė Žemaičių Kalvarijoje dirbusio gydytojo Kaunecko vyriausiasis brolis. Iš pradžių jis labai sėkmingai gydė žmones. Vėliau, prisipirkęs daug žemės, gydymui skirdavo vis mažiau dėmesio. Kai paseno, ir kaip ūkio šeimininkas, ir kaip gydytojas buvo silpnas. Mirė prieš pat Antrąjį pasaulinį karą savo ūkyje.

1935 m. kovo 15 d. Sedoje dirbo geras gydytojas Dakinevičius (įrašas recepte). Apie 1957 m. jis buvo perkeltas dirbti į Aukštaitiją.

Šateikiuose apie 1880 m. gydytojo praktika pradėjo užsiimti gydytojas Štambergas. Jis buvo ir Šateikių grafo Pliaterio gydytojas. Sėkmingai gydė vyrus, moteris ir vaikus. Gyveno gerai, išmokslino savo sūnus. Mirė Pirmojo pasaulinio karo metais. Palaidotas Šateikių parapijos kapinėse.

FELČERIAI

XIX a. pradžioje felčeris Maksvytis sėkmingai gydė vandens žolas, plaučių uždegimą, kitas ligas. Jis gyveno savo ūkyje Laivių

Vasaros žolynai. Danutės Mukienės nuotraukos

kaime (Salantų vlsč.). Mirė prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Palaidotas Salantų kapinėse.

Alsėdžiuose apie 1870 m. pradėjo gydyti felčeris Bielkauskas. Jis Alsėdžiuose, priešais tiltą, turėjo savo namus ir žemės sklypą. Sėkmingai gydė žmones, ypač jiems susirgus plaučių uždegimu. Mirė prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Palaidotas Alsėdžių parapijos kapinėse. Alsėdžiuose antras felčeris buvo Eitutis. Jam tas darbas nelabai sekėdavosi.

Juodeikių kaime (Plungės vlsč.) savo ūkyje gyveno ir gydė gydytojas Venslauskis. Jis garsėjo kaip psichiatras. Pradėjo gydyti apie 1880-uosius metus. Mirė XX a. pradžioje. Palaidotas Plungės parapijos kapinėse.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Telšiuose, Plungėje pradėjo dirbti dantų gydytojos (dantistės, stomatologės), kurios įstatinėdavo įkabinamus, ant plokštelės iš baltos masės padarytus dantis. Naktį žmonės dantis nukabindavo, numazgodavo, o ryte vėl juos įsistatydavo. Tos dantistės dažniausiai būdavo žydų tautybės. Jos gerai dantis gydydavo – ištraukdavo, plombuodavo, naujus įsistatydavo. Felčeriai dantų negydydavo, tik geliančius ir dantų šaknis ištraukdavo. Felčeriai blogai, skaudžiai dantis traukdavo. Jie traukdami kartais juos ir sulaužydavo, net žandikaulius perlaužydavo.

(Nukelta į 22 p.)

Vasaros žolynai. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 21 p.)

GYDYMAS HOMEOPATIJA

Žemaičiuose XIX–XX a. labai populiaru buvo homeopatija. Ją gydydami žmonės, taikydavo ir iki šiol tebetaiko kunigai ir pasauliečiai, profesionalūs gydytojai.

Kun. Chrapauskis po Pirmojo pasaulinio karo gyveno Ginteliškėje. Jis žmones homeopatija gydė. Lengvas ligas pagydydavo. Daug susirgusių žmonių pas jį į namus ateidavo. Gydė vyrus, moteris ir vaikus. Plungės gydytojas įskundė kunigą sveikatos reikalais besirūpinantiems valdininkams, kad šis atseit, gydydamas ligonius, pasenusią, atgyvenusią homeopatiją taiko. Valdininkai uždraudė Chrapauskui homeopatija gydyti žmones, bet kun. Chrapauskis ir toliau slapta gydė. Vėliau Chrapauskis persikėlė gyventi į Žemaičių Kalvariją. Čia jis leido savo paskutinius gyvenimo metus (karšinosi) ir homeopatija žmones gydė. Žemaičių Kalvarijoje kunigas turėjo savo namus ir žemės sklypą. Buvo kilęs iš senos bajorų giminės. Mirė 1939 m., būdamas jau garbingo amžiaus. Palaidotas Žemaičių Kalvarijos kapinėse.

Kun. Ignacas Rubarževičius Plateliuose homeopatija žmones gydė Pirmojo pasaulinio karo metais. Jis mirė 1918 metais. Palaidotas Beržoro kapinėse.

XIX a. Gegrėnų administratorius kun. Moncevičius sėkmingai gydė žmones homeopatija, vaistažolėmis ir vaistinėse nupirktais, pagamintais vaistais. Daug žmonių iš įvairių vietų pas jį atvažiuodavo gydytis. Telšių apskrities valdžios išlaikomas gydytojas įskundė Moncevičių sveikatos apsauga besirūpinantiems valdininkams,

kad šis, neturėdamas gydytojo cenzo, gydo žmones. Kartą iš Telšių atvažiavo sprainininkas Moncevičiaus patikrinti. Ligonių pas kunigą buvo susirinkę nemažai. Moncevičius paprašė, kad sprainininkas palauktų priimamajame, kol jis atleis klientus. Kai klientų neliuko, kunigas apsirengė kariška karininko uniforma, kurią tarnaudamas karinėje ligoninėje dėvėjo, ir įėjo į laukiamąjį. Tai pamatęs Telšių sprainininkas atsiprašė Moncevičiaus, atsisveikino ir išvažiavo. Nuo to laiko daugiau niekas prie Moncevičiaus dėl žmonių gydymo nebesikabinėjo. Mockevičius, daugiau negu 10 metų pagyvenęs Gegrėnuose, persikėlė į Barstyčius. Pas jį daug plateliškių eidavo, važiuodavo gydytis. Man apie tai ne vieną kartą yra pasakojęs tėvas.

Po Pirmojo pasaulinio karo sėkmingai homopatija žmones gydė Truikinių administratorius. Iš toli toliausiai žmonės plaukdavo pasigydyti į Truikinius. Daugelis ir plateliškių ligonių į Truikinius važiuodavo gydytis, daugeliui jis padėdavo. Gydė žmones iki pat Antrojo pasaulinio karo pradžios.

1874 m. Plungės mieste gimusi Pabrėžaitė prieš Pirmąjį pasaulinį karą pradėjo žmones gydyti homopatija Kretingoje. Gydė ji ir iš toli atvykusius žmones, net iš Skuodo atvažiuojančius. Mirė 1958 m. Kretingoje.

KAIMO GYDYTOJAI

Šarnelės kaime (Žemaičių Kalvarijos valsčius) Jonauskis pats sugalvojo gydyti. Jis turėjo 60 ha dydžio ūkį, buvo laisvamanis. Pirmojo pasaulinio karo metais, kai nebūdavo gydytojų, jis daug lengvai sergančių ligonių pagydė. Mano tėvą, kai šis sunkiai plaučių uždegimu sirgo, taip pat pagydė. Gydė vaistinėje nupirktais vaistais. Pas jį nemažai plateliškių patarimo, kaip išgyti, važiuodavo. Jonauskis mirė 1845 metais.

Kaimo gydytojas Jucys gyveno Bubėnų kaime (Ylakių valsčius). Jis buvo savamokslis, prietaringas kaimo gydytojas. Gydė vaistažolėmis. Geriausiai jam sekdavosi gydyti kaulų, sąnarių skausmus. Po Pirmojo pasaulinio karo gydė apie 20 metų. Pas Jucį į Bubėnus ligoniai iš Platelių valsčiaus ir kai kurių kitų vietų gydytis eidavo, važiuodavo.

ROŽES GYDĖ KAIMO GYDYTOJAI

Žemaičių Kalvarijoje yra gyvenusi vokiečių kilmės Beržanskienė. Ji sėkmingai gydydavo rožes. Iš tolimų apylinkių telšiškiai, alsėdiškiai, plungiškiai, plateliškiai, šateikiškiai, ginteliškėnai, salantiškiai, notėniškiai, barstytiškiai, šatiškiai, sediškiai, gadūnaviškiai eidavo, važiuodavo pas ją, kad gautų vaistų nuo rožės. Plateliškių taip pat daug yra pas ją ėję. Duodavo namuose pagamintos mostės (tepalo) ir geriamų vaistų. Beržanskienė rožės gydymo paslaptį mirdama perdavė savo įpėdiniui. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą už rožei gydyti skiriamus abejus vaistus imdavo po rublį. Po Pirmojo pasaulinio karo – 10 litų. Didelė retenybė buvo, kad Beržanskienė ką nors, susirgusį rože, nebūtų pagydziusi. Gydytojai rožę pažįsta, bet ją liga nelaiko ir nepagydo. Seniau, susirgę rože, daug žmonių mirdavo, raiši, vienaakiai palikdavo.

Po Pirmojo pasaulinio karo Beržanskis iš Žemaičių Kalvarijos vedė Dovainių (Platelių vlsč.) kaimo malūnininkės Rimkienės dukterį. Vyras išmokė savo žmoną rožes gydyti. Todėl labai retai kas iš plateliškių, sunkiai susirgęs rože, eidavo į Žemaičių Kalvariją pas Beržanskienę. Prieš Antrąjį pasaulinį karą Dovainių Beržanskienė

mirė, o jos vyras išvyko iš Dovainių. Taip čia neliko rožių gydytojo.

Rožes pradėjo gydyti Dovainių kaime gyvenusi žmonių vadinama Rūdubių (Platelių vlsč.) Kiauzienė. Ji mokėdavo tik mostę virti. Rožei gydyti naudojamų geriamų vaistų recepto nežinodavo. Lengvas rožes pagydydavo. Kas sunkia rože susirgdavo, eidavo į Žemaičių Kalvariją pas Beržanskienę. Kliuzienė ilgai rožes gydė.

Užpelkių (Platelių vlsč.) Tirevičienė geresnę mostę nuo rožės virdavo, geriau rožes gydydavo negu Dovainių Kiauzienė. Bet ir Tirevičienė geriamų vaistų nuo rožės recepto nežinojo.

1940 m. Mačiūkių kaime (Platelių valsčius) sėkmingai rožes gydyti pradėjo Emilija Jakštienė (1879–1956). Visi Platelių apylinkės gyventojai, susirgę rože, eidavo vaistų pas Jakštienę. Visus ligonius Jakštienė pagydydavo. Už vaistus imdavo po 10 rublių.

Nuo XVIII a. pab. iki 1911 m. Užpelkių kaime (vad. Patyrėlių, Platelių valsčius) kaimo bobutė (pribuvėja) buvo Jokūbauskienė. Ji aptarnaudavo visą šiaurinį Platelių valsčių. Jokūbauskienė žmonės laikydavo geriausia Platelių valsčiaus pribuvėja. Jos dėka dauguma moterų laimingai pagimdė kūdikius. Ši moteris žinodavo vaistų nuo įvairių ligų. Jokūbauskienei mirus, jos amatą perėmė Dovainių Jakštienė. Jokūbauskienė buvo mažžemė, savamokslė pribuvėja.

Dovainių Jakštienė buvo jau augusi moteris, ūkininkė, valdžiusi 15 ha žemės. Kaip pribuvėja ji buvo silpnesnė negu Jokūbauskienė. Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje Jakštienė mirė. Jos amatą perėmė savamokslė pribuvėja Rozalija Ruzgienė iš Užpelkių.

Rozalija Ruzgienė (1873–1946) iš Užpelkių (Platelių vlsč.) buvo apsuksi, jau augusi ūkininkė, turėjo 10 ha žemės. Laikui einant ji tapo gera pribuvėja. Aptarnaudavo plačią apylinkę. Tuo metu Visvainių kaime (Platelių valsčius) atsirado savamokslė, jau senyvo amžiaus, mažžemė pribuvėja Šaltauskienė. Kaip pribuvėja ji buvo vertinama vidutiniškai.

Platakių kaime (Alsėdžių valsčius) pribuvėjos amatu užsiiminėjo Bružienė. Tuo ji pradėjo praktikuotis prieš Antrąjį pasaulinį karą. Būdavo žinoma kaip vidutinių gabumų pribuvėja. Labiau garsėjo kaip žolininkė – vaistažolių žinodavo nuo įvairių ligų.

NARIO IŠNIRIMAS

Nariui išėjus iš savo vietos (panirus, išnirus pirštą, ranką, koją, nugarkaulį, pečių) pasikeičia sąnario forma, sutinsta, smarkiai skauda sąnarį, kaulą, pažeidimas kliudo judėti. Tada reikia skubiai kreiptis į gydytoją ar narininką, kuris atstato (atspaudžia) narį į vietą: išėjusį kauliuką (narį) muilinais pirštais smauko pajudindami, patąsodami jį, patrina arniku, kuris mažina skausmą ir sutinimą. Storai, šiltai apriša, kad narys iš savo vietos neiššoktų. Vėliau skaudantį sąnarį negalima judinti, t. y. kurį laiką būtina palaikyti ramybėje.

Jei koks nors sąnario narys tik mažai išnirsta (susidurdo arba niksteli), pirmiausia pasmauko narį pamuilintais pirštais, pajudindami patąso sąnarį. Smaukymas pakartojamas kas parą. Vaistai – kamparo spirito kompresai. Jei kamparo spirito nėra, galima šaltus kompresus dėti, o po kelių parų – šiltus kompresus.

Jei sąnarys išnyra ir kaulo galas skyla, tada sunku gydyti. Reikia atstatyti narį, pavirintų miežių kompresą tvirti. Galima ir rūgštyje pašlapintas ievos žievelės tvirti. Dabar dažniausiai taikomas ir efektyviausias būdas gydyti – dėti į gipsą.

Panirus ar nikstelėjus narį, darydavo masažą (smaukydavo). Išniręs narys taip gydant greitai išgyja. Ilgas smaukymas (masažas) – geras gydymo būdas, jei koks sąnarys pradeda stingti.

Šermukšniai. Danutės Mukienės nuotrauka

Seniau, nariui išnirus ar koją stipriai nikstelėjus, žmonės eidavo pas narininką. Ligonį pasodindavo į suolą, apnuogindavo skaudantį sąnarį, rankomis apčiupinėdavo ir taip išsiaiškindavo, ar narys išniręs. Išnirusį narį smaukydavo, braukydavo pamuilintais pirštais, pamirkytais šiltame vandenyje ir su kamparu (dabar kamparine mostimi), pabraukydavo, patampydavo. Kai storai, šiltai aprišdavo, liepdavo sąnario kelias paras nejudinti, fizinio darbo nedirbti. Jei atsprūsdavo narys, vėl jį atspausdavo.

Sąnariui išsisukus (nariui išnirus), narininkas atspausdavo iš vietos išsuktą kauliuką į savo buvusią vietą, skaudančią vietą patrindavo muilu, kamparu ir pritverdavo kompresą, pamirkytą degtinėje ar druskos skiedinyje. Tada apvyniodavo šiltu audeklu. Vienam kompresui išdžiūvus, naują pritverdavo. Per 2–3 dienas sąnarys išgydavo.

NARININKAI

Kaulų lūžius gydytojai gana sėkmingai gydo, bet iš savo vietos išėjusių sąnarių, panirimo jie dažnai nepagydo. Medicinos gydytojai ilgai nepripažino, kad iš savo vietos išėjusį kauliuką reikia atstatyti į vietą. Gydytojai išnirusį sąnarį įdėdavo į gipsą ir laikydavo kol sąnarys suaugdavo. Iš to nieko gero neišėdavo. Dažniausiai žmonės likdavo raiši. Jei ir neraiši, tai pirštai likdavo suriesti, gum-

(Nukelta į 24 p.)

(Atkelta iš 23 p.)

buoti. Kai išniręs sąnarys suauga, surambėja, prieš orams keičiantis labai skauda. Narininkai atspaudžia išėjusį (išnirusį) sąnarį į vietą, ir žmogus būna sveikas. Žemaičiuose narininkai dažniausiai buvo savamoksliai ūkininkai, mažžemiai, pagyvenę vyrai, moterys. Žemaičiuose nuo neatmenamų laikų yra narininkų, kurie sėkmingai išnirusius narius atspaudžia.

Išnirus bet kokį sąnarį, žmogus jaučia labai didelį skausmą, narys sutinsta, ligonis tomis galūnėmis, kurių sąnarys yra išniręs, nieko nebegali dirbti, vaikščioti.

Narininkas Kazimieras Burba (1880–1910) buvo Paburgės kaimo (Alsėdžių vlsč.) narininkas. Jis turėjo 30 hektarų ūkį. Buvo savamokslis, paprastas kaimo žmogus. Mėgo degtinę, bet girtuoklis nebuvo. Labai gerai atstatydavo (atspausdavo) išnirusius narius. Pas jį išnirusių narių taisyti ateidavo, atvažiuodavo žmonės iš Plungės, Alsėdžių, Platelių valsčių.

Kartą Plungės kunigaikščio Mykolo Oginskio rūmų akmistrina, valydama langus, nukrito, išniro aukštai iš kulšės (šlaunies) koją. Plungės dvaro gydytojas nepajėgė ligonės išgydyti. Plungės kunigaikščiui M. Oginskiui kažkuris iš dvariškių pasakė, kad Paburgės kaime yra žymus narininkas Burba. Kunigaikštis M. Oginskis įsakė pasiųsti pas Burbą porą, į išėigai skirtą vežimą pakinkytų arklį ir parvežti jį. Vežikas nuvažiavo į Paburgę, bet Burba iš pradžių nenorėjo važiuoti – neišdrįso tokioje šviesioje vietoje pasirodyti. Vežikas išaiškino Burbai, kad kunigaikštis M. Oginskis kito geresnio narininkdavo nežino, tad liepė jį parvežti. Burba apsirėdė miliniu kostiumu, paltu, sėdo į vežimą ir nuvažiavo į Plungę. Rado akmistriną

dejuojančią, vaitojančią. Kartu buvo ir Oginskio dvaro gydytojas. Burba apžiūrėjo ligonę ir pasakė, kad koja yra išnirusi. Burba akmistrinos išnirusią koją narį atspaudė į vietą. Ligonė tuoj pasveiko. Už tai kunigaikštis Burbą pavaišino, davė 25 rublius, parašė pažymėjimą, kad Burba turi teisę narius taisyti visoje Lietuvoje ir įsakė tarnams Burbą parvežti į Paburgę karieta. Garsas apie šį nutikimą nuėjo per visą Telšių apskritį.

Narininkas Burba už nario atspaudimą arti gyvenusių žmonių paprašydavo vieną dieną ateiti padėti prie lauko darbų, o iš tolimųjų imdavo butelį degtinės ir užkandai sūrį ar lašinių gabaliuką.

Narininkas Burba gana skaudžiai išnirusį narį atspausdavo, nes šio vyro rankos buvo stiprios. Ne vienas piemenukas, kai jam atspausdavo narį, yra kelnes prišlapinęs, o mergaitės – aslą.

Narininkdavo Burbos ir kitų narininkų naudoti vaistai būdavo šie: šiltas vanduo, skalbiamasis muilas, kamparas. Atspaudus narį, jį surišdavo rankšluosčiu ar drobės juosta.

SENOVINIS IŠĖJUSIO NARIO ATSPAUDIMAS

Šiltame vandenyje į dešinės rankos plaštaką įmuilija muilo, tada ranka smaukant įmuilina išnirusį sąnarį (narį atspaudžiant jį muilija todėl, kad slidžiau, lengviau, mažiau skausmingai sąnaris braukytųsi) ir, ranka traukiant sąnarį pirmyn, įspaudžia jį į vietą. Tada šiltu vandeniu sąnarį dar sušlapina, kad geriau muilas įsimuilitų ir nuo šaltos rankos ligonio sąnarys nešaltų. Pamuilija sąnarį, uždeda sugrūsto kamparo, apvynioja rankšluosčiu, kad sąnarys susistovėtų, sutvirtėtų. Kamparas atleidžia sutinimą, mažina skausmą, gydo atspausť narį.

„Pušys. Danutės Mukienės nuotrauka“

Po Pirmojo pasaulinio karo vietoje muilo ir kamparo narininkai naudodavo vaistines pirkta kamparo tepalą, o ant atspausto sąnario dėdavo kamparo spirito kompresą. Ligonis, atstačius narį, 2–3 dienas turėdavo pasisaugoti, toli nevaikščioti, sunkiai nedirbti. Jei tinkamai elgdavosi, ilgai netrukus ir išgydavo. Jei narys vėl atsprūdavo, ligonis vėl eidavo pas narininką, ir šis narį atspausdavo.

Narininkas Burba, gyvenęs Sedos valsčiuje, buvo Paburgės Kazimiero Burbos brolis. Sediškis Burba buvo silpnas narininkas. Jis iš savo brolio Paburgėje išmoko narius atspausti. Sunkiais atvejais, jis ligonius siųsdavo pas savo brolių į Paburgę. Sediškis ilgiau gyveno negu jo brolis.

Paslydai, pavirtai ir išniro – paniro kulkština. Kai žmogus, išni-ręs narį, nesikreipdavo į narininką, ant išnirusio nario tverdavo žalias gluosnio žievelės.

Žemaičių Kalvarijos valsčiaus Šarnelės kaime 30 ha ūkyje gyveno narininkė Jonauskienė. Vaikų ji neturėjo. Ūkį pardavė Kazimierui Každailiui, o pati persikėlė gyventi į Žemaičių Kalvariją. Ten ji labai gerai įpratė narius atspausti (žem. – taisyti). Ji geriau, mažiau skausmingai negu Paburgės Kazimieras Burba išnirusius narius atspausdavo. Kai K. Burba mirė, plačioje apylinkėje garsėjo narininkė Jonauskienė. Ji gerai nustatydavo, ar sąnarys lūžęs, ar niręs, ar žmogui girgždėlės lengvoji ar sunkioji forma, ar reumatizmas įsimetė. Ji su ligoniu kalbėdama, juokaudama kiek paspaudydavo, patampydavo skaudantį sąnarį ir, žiūrėk, išėjęs kaulas jau atspaus-tas. Ji savarankiškai buvo išmokusi narius atspausti. Jei ligonis ranką, koją ar sprandą būdavo paniręs, Jonauskienė jį sodindavo į kėdę, o jei nugaros stuburas ar aukštai koja būdavo išnirusi, ligonį ant suolo ar sofos paguldėdavo, tada apžiūrėdavo pažeistą vietą ir atspausdavo į savo vietą kauliuką. Jonauskienė mirė Žemaičių Kalvarijoje. Gyventojai jos labai gailėjosi. Daugybė žmonių buvo jos budynėje ir laidotuvsė.

Narininkas Jurčius gyveno Česnių kaime (Gadunavo parapijoje). Jis būdamas jau pagyvenęs, savarankiškai išmoko narius atspausti. Tai darydavo gana neblogai. Po Jonauskienės mirties Jurčius liko pats žymiausias narininkas Sedos, Alsėdžių, Platelių valsčiuose. Iš minėtų valsčių ligoniai, sunkiai išnirę sąnarius, eidavo, važiuodavo pas Jurčių į Česnius. Jurčius mirė po Pirmojo pasaulinio karo.

Narininkas Lukas Užpelkių kaime (Platelių valsčius) jau buvo senukas. Narius taisyti jis pradėjo prieš pat Antrąjį pasaulinį karą. Jis kaip narininkas buvo žinomas tik Užpelkių, Dovainių kaimuose. Tai buvo gana silpnas narininkas, tik lengvai išnirusius narius sugebėdavo atspausti. Jis pats savarankiškai buvo išmokęs to darbo.

Senais laikais vienas kitam išnirusį sąnarį atitraukdavo šioje srityje nesispecializuojantys žmonės. Vėliau narininkai atsirado. „Išnirus arba išdaužus sprandą, pirštus, ranką, koją ar nugarkaulį, narininkas pasmauko, patraukia, ir sveikas“, – sakėdavo narininkė Jonauskienė.

Žemaičių Kalvarijoje gyveno narininkė Juškaitė. Ji buvo jau senutė. Pati savarankiškai išmoko narius atspausti. Buvo silpna narininkė, sugebėdavo tik lengvai išnirusius narius atspausti. Gyveno Žemaičių Kalvarijos Sedos gatvėje, Beržų kelio papėdėje – prie Žemaičių Kalvarijos parapijos kapinių. Mirė 1968 m., sulaukusi 73 metų amžiaus.

Vasaros žolynai. Danutės Mukienės nuotraukos